

De kritiek van de geraakte rede.*

Pieter De Buysser, grensganger van de taal.

Theorie en theater, ze hebben meer gemeen dan men op het eerste gezicht zou vermoeden. Martin Heidegger onderstreepte alvast de gedeelde oorsprong van *theoria* en *theatron* in het Griekse woord voor kijken, *theaomai*. Zowel in de theorievorming als in het toneel neemt de mens zichzelf in ogenschouw. Hij onderzoekt zijn verhouding tot de dingen en gaat hun diepere betekenis na. De etymologie van Heidegger herinnert bewust aan de nauwe band die de Griekse filosofie ooit met de kunst onderhield. Niet enkel in de rationele ontleding maar ook en vooral in de poëtische blik flitste volgens de Grieken de essentie van de wereld op. In een juist licht geplaatst openbaarden de dingen vanuit zichzelf hun ware gelaat. De moderne wetenschap heeft de neiging die zienswijze als mystiek van de hand te wijzen. Kennis en vooruitgang zijn gebaat met de analyse van harde feiten, niet met een dichterlijke nabijheid tot de dingen. In weerwil daarvan lijkt de Duitse filosoof te suggereren dat theorievorming de weg van het theater dient te volgen.

Het is de weg die Pieter De Buysser op eigenzinnige wijze bewandelt. Voor de encenering van zijn trilogie *De Kritiek van de geraakte rede* richtte de filosoof-kunstenaar het gezelschap Lampe op. De naam verwijst naar de gebochelde knecht van Immanuel Kant, de denker die van de rede het hart maakte van het Westerse denken. In De Buyssers verbeelding werd Lampe door zijn meester naar de kelder verbannen. Daar schrijft hij in de schaduw van het rationalisme drie brieven die hij in 1790 te Koningsberg op de bus doet. Ze zullen de drie delen van de trilogie vormen : *Het litteken lip* (2001),

Lotus Drive (2002) en *Aangesproken, de as en de boter* (2003). Ze doen dat vrij letterlijk. Zo moeten de personages in *Het litteken Lip* gaandeweg inzien dat ze het leven leiden dat de brieven uit het verleden in minutieuze details beschreven hebben. Een ontwrichtende vaststelling. De drie bewegen zich op terrein dat lang geleden door taal was vastgelegd. ‘Zijn wij het dan die de woorden verzinnen, of zijn het de woorden die ons verzinnen?’ In het onvermogen van de personages een eenduidig antwoord te formuleren weerspiegelt zich de crisis van het postmodernisme.

En daarmee is meteen ook de pointe van de volledige trilogie verwoord. Die manifesteert zich met name in de overtuiging dat het postmoderne ik van zichzelf is ontvreemd. De mens is in de wurggreep van zijn eigen denksystemen terechtgekomen. De Buysser wil het verlamme gewicht van die vaststelling afwerpen. Zijn stukken maken aanspraak op ervaringen die nog niet zijn gestremd in vaste overtuigingen en rigide schema’s. Opmerkelijk daarbij is dat die kans zich precies in taal lijkt te openbaren. Als een hedendaagse mysticus zoekt de auteur het grensgebied van taal op, waar een niet te herleiden rest ons moet herinneren aan wat aan de rede ontsnapt. Dit uit zich in een spel met woorden dat nieuwvormen niet schuwt en intuïtief de ambivalentie nastreeft. ‘Had ik antwoorden klaar’, aldus de schrijver bij monde van een personage, ‘ik gaf ze je op een verblindend schaalte lacune maar ik ben het kwijtgevonden.’ Zo beschouwd is Lampe het duistere alter ego van het Verlichtingsdenken.

Het kan niet echt verbazen dat het gezelschap de naam heeft moeilijke stukken te maken. Maar die reputatie kon het publiek er toch niet van weerhouden in grote getale naar de

trilogie te komen kijken. Het dient dan ook gezegd : de verdienste van Lampe schuilt in het vermogen het abstracte en het aanschouwelijke trefzeker met elkaar te verenigen. Het toneel van De Buysser is verrassend lichtvoetig, zijn beelden ontwapenend in hun weergave van de menselijke conditie. Het spel is er doorgaans niet minder radicaal om.

Lotus Drive confronteerde de toeschouwer met drie Nederlandsonkundige acteurs die duidelijk laten blijken dat de tekst slecht in de mond ligt. Ze zijn naar eigen zeggen aangespoeld in Koksijde nadat ze van de Lotusbloem hebben gegeten. Die wist volgens de homerische legende het geheugen uit. Zoals steeds bij Lampe is de scène relatief leeg, in dit geval zo blank als de herinnering van de gestranden. Enkele eenzame microstandaards trachten als trechters de taal van de inwikkelingen op te vangen. De drie zien zich verplicht een nieuwe identiteit op te bouwen. Ze kunnen evenwel weinig anders dan zichzelf benoemen met woorden die ze niet kennen, zodat hun pogingen stranden in een zware tongval, versprekingen en gestotter. Ze rateren bijgevolg telkens weer het samenvallen met zichzelf. Ze blijven onaf. Wat rest is de onophoudelijke en vertederende zoektocht van drie vreemden naar een nieuw begin.

Het theater is de uitgelezen plek voor De Buysers gedachtestroom. De toneelkunst is per definitie momentaan en dus onaf, ze leeft bij gratie van de onvoltooide beweging. Nog voor een beeld zich in de tijd heeft kunnen vastzetten is het alweer vervangen door een ander. In het laatste deel van de trilogie, *Aangesproken*, vertaalt de regisseur dit gegeven naar het relaas van twee vrouwen. De jongere (gespeeld door Tine Embrechts) werd plots verlaten door haar minnaar en viel prompt uit een boom. De man van de andere (Sien

Eggers) heeft zich opgehangen aan de perelaar in de tuin. Beide vrouwen zijn door de traumatische gebeurtenissen uit de realiteit gelicht, ze zitten vast in een mentale kramp. Een kind, een soort engelbewaarder, zal tot beweging aansporen door hen opnieuw te leren lopen. Stap voor stap, gedachte na gedachte. De gestage zelfbevrijding levert pakkende scènes op. Tegelijk lijkt de trilogie hier haar uiterste grens te hebben bereikt. Het is alsof de theatermaker al te uitdrukkelijk het onbevangene opzoekt door het kinderlijke register te hanteren. Ten aanzien van het centrale thema gaan taalspelletjes dan dubbelop klinken. Misschien niet toevallig is de cirkel met *Aangesproken* dan ook voltooid. Aan het eind overhandigt het kind aan Lampe een bundeltje: de brieven die het drieluik aanvatten gaan retour afzender. Maar daarmee is het laatste woord niet geschreven. De Buysser wil naar eigen zeggen korte historische toneelteksten samenbrengen in een nieuwe trilogie, ontegenzeggelijk een project om naar uit te kijken.

Kurt Vanhoutte

***Deze tekst werd gepubliceerd in *Ons Erfdeel, Vlaams-Nederlands Cultureel Tijdschrift*, XLVI, 4, september 2003.**